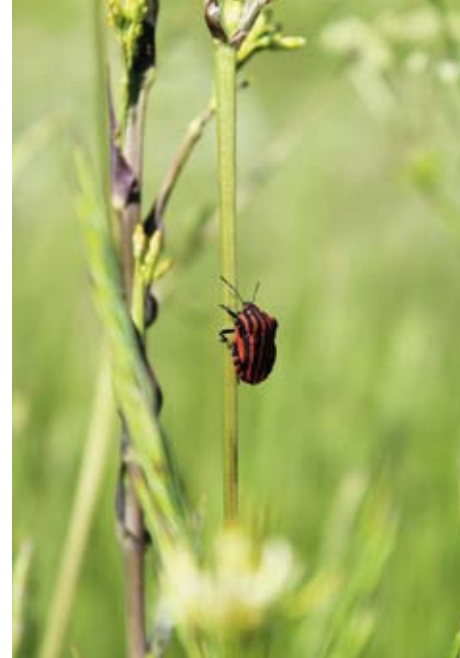

Naturens mylder af livsformer er omdrejningspunktet for driften på Hegnstrup.

◀◀ Det er ikke alle arealer på Hegnstrup, der er fremkommelige med maskiner eller bliver omlagt. De mest kuperede områder afgræsses kun i det sene efterår, efter urterne har smidt frøene, og det betyder, at der kan ligge store sten og skabe levesteder for bl.a. padder og krybdyr.

◀ Med sin røde farve lyser sribetægen, *Graphosoma lineatum*, op i de hvide skærplanter som kørvel, gulerod og skvalderkål, der er dens foretrukne værtsplanter. Den er forholdsvis ny i Danmark og først set i 1992.

Albuerum til naturen

TEKST: ALLAN CLAUSEN, ØKOBONDE, OG DORTE ERNST, AGRONOM
FOTOGRAFIER: DORTE ERNST

▲ Selvom grønsagsarealerne bliver dyrket forholdsvis intensivt, er arealerne forholdsvis små og består af mange forskellige afgrøder.

◀ Et af mange stengærder på Hegnstrup.

Ankommer man til Hegnstrup midt om sommeren, er man straks klar over, at der her er en helt anden tilgang til det at producere fødevarer, end man typisk ser i landbruget. 50 svaler svinger sig i luften over gården, og mængder af sommerfugle svirrer i de blomstrende enge, hvor køer, får og heste nyder livet, mens de nænsomt plejer arealerne. De dyrkede grønsagsarealer skimtes som mindre enklaver i engene.

Natursyn og tanker bag Allans landbrug

Det danske landskab er gennemgående fladt og tilgængeligt for plov og redskaber, så vi har intensivt udnyttet næsten hver en kvadratmeter fra kyst til kyst for at dyrke korn og afgrøder til dyr og mennesker. Især med nutidens hjælp af store maskiner drevet af fortidens fossile brændstoffer og i tillæg kunstgødning og sprøjtemidler, er der ikke levnet megen plads til naturen.

Tager vi derimod i større grad hånden og husdyrene til hjælp, kan vi måske igen inspireres til et kulturlandbrug, der giver mere plads til naturen, dens kredsløb og mangfoldighed og ikke mindst mennesket. Mindre marker, skel og hegn, forskellige husdyr og mindre maskiner er det, der skal til.

▲ I det tidlige forår, når jorden er klar, gøres grønsagsarealet klar til såning. Ejendommen ligger i et meget kuperet terræn og er nabo til et skov-/moseområde.

Forudsætninger for mere natur

Det hele starter med økonomien. Allan har et bofællesskab omkring sig, og herved er mange med til at bære stedets økonomi. Gennem tiden har meget beherskede lånoptagelser til små investeringer skabt den frihed, som i sidste ende har betydet, at der ikke lægges hårdt pres på jorden. Lønninger til to elever gennem 80'erne og 90'erne betød, at der dengang kørte tre stramme sædskifter med en meget større produktion, men også da var der plads til naturen – dog i mindre skala. I dag, hvor to frivillige i sommerhalvåret hjælper med for læring, og der kun sælges fra gården, har naturen for alvor fået mere plads. En anden betydende faktor blev, at Allan indså, at de drøvtyggende husdyr ikke behøver hverken roer eller korn, men snarere varieret græs, løv og høfoder. Korn til det årlige kuld grise er også udeladt.

▲ Rosenkatost og tårnurt (nederst).

Naturens indtog på Hegnstrup

Hvor de fleste landbrug har dyrkede arealer med enklaver af natur, er Hegnstrup lige omvendt. Her er der rigtig god plads til en varieret og artsrig natur.

Naturens mangfoldighed er selve omdrejningspunktet for driften, hvor samspillet mellem levende og død natur, plante- og dyrearter, vand og jord, luft og klima alt sammen er tænkt ind og er med til at skabe et mylder af livsformer. Hegnstrup er som udgangspunkt privilegeret ved at være beliggende i et kuperet terræn og have flere forskellige naturtyper: Eng, mose, krat, hegn, højtbeliggende og lavtbeliggende jord. Derudover er der skabt småbiotoper og forsøgt indlagt variation og levesteder ved f.eks. at etablere stendiger, solitærtræer, kratbevoksning og overdrev, som understøtter fugles, insekters, padders og planters leveduligheder. Gårdens brede vifte af afgrøder og husdyr fordelt skånsomt i flere sædskifter mellem de mange naturtyper underbygger mangfoldigheden og skaber balance.

De mest grønsagsegne arealer på engene vælges og dyrkes i 2–4 år med små maskiner, håndredskaber og kompostanvendelse og overlades derefter igen i en længere årrække til græsning og høslæt.

Udsæden til genetablering af eng efter grønsagsdyrkning spredes som regel med hånd og kan både være indkøbte kulturplanter som lucerne, kællingetand, kommen og bibernelle m.m., men også alle mulige indsamlede vilde planter fra egne eller nærliggende frøkilder. En hel del spredes naturligt med tiden – herunder en række græsser. Ud over naturværdien er der også en faglig motivation: At give husdyrene adgang til et meget varieret foder ved græsning og som tørret hø om vinteren, da det er deres eneste og iøvrigt mest naturlige foderkilde.

På Hegnstrup er der kun bare marker, når grønsagsarealerne etableres i foråret, og Allan etablerer hurtigt grøngødning efter høst. Det gør han primært for at fange frie næringsstoffer, men at tænke i plantedække giver god mening i en tid, hvor kloden opvarmes. CO₂ optages naturligt fra atmosfæren af planterne under fotosyntesen. Planterne trækker CO₂'en ned i jorden gennem rødderne og danner et humuslag, hvor kulstoffet er bundet.

Opstart af varieret græsningsland

Allan har forsøgt og eksperimenterer stadig med forskellige metoder til udlæg af varierede blomsterenge.

Den simpleste og billigste metode er blot at lade et eksisterende græsareal ligge og fortsætte med årlige høslæt og/eller græsning. Det giver lys til jordbunden, hvilket understøtter nyspiring, og når der fjernes næringsstoffer, forringes vilkårene for mere aggressive, næringsstofkrævende arter. Det vil imidlertid kun meget langsomt betyde en indvandring af flere urter – på nær en håndfuld letflyvende arter som høstborst, mælkebøtte, agertidsel, dueurt m.v., der som regel optræder almindeligt alle vegne. En videnskabelig undersøgelse med tællinger på op til 50 år gamle udlagte naturarealer (*Anne Katrine Dahl-Nielsen: Naturgenopretning af lysåben tør natur, 2013*) har vist, at der kun foregår en meget langsom indvandring. Især hvis der ikke er frøkilder af vilde urter i de umiddelbare omgivelser.

En anden metode, som er meget velegnet, især på let jord, er at udså udlæg i korn enten som renbestand af vilde urter eller i blanding med kulturkløvergræs. Her er rug velegnet. Rugen sås om efteråret, typisk omkring 1. oktober i pløjet og harvet jord. Herefter kan man alt efter størrelsen på arealet

så udlægget af urter og kløver med hånd eller såmaskine. Gøres det med traktor og såmaskine, er det vigtigt at tromle først. Herved kommer frøet ikke for dybt i jorden.

På kraftigere jorde med stor gødningsværdi kan man med fordel dyrke rug og fjerne halmen i flere år i træk for at udmagre jorden og derved gøre det lettere for etableringen af de mindre næringskrævende urter, når der indsås ved sidste etablering af korn.

I driften af de udlagte enge har Allan forskellige strategier til at understøtte mangfoldigheden:

- Al jorden på Hegnstrup er principielt udlagt i permanente blomsterenge, der kan græsses og for store deles vedkommende tages til hø.
- De små grønsagsstykker på 2–4.000 m² udlægges der, hvor jorden er mest velegnet. Vinteren før anvendes arealet til udefodring af dyrene, da det ikke betyder noget, at plantedækket bliver ødelagt, og iøvrigt afsætter de ekstra gødning der. Arealet benyttes i 2–4 år.
- Når der tages hø, er det godt at vente til efter 1. juli for at sikre, at de vilde urter har sat mange frø. Endvidere kan der afsættes randzoner og hjørner, hvor der ikke tages hø. Her kan man indsamle frø til udsæd andre steder, og fugle som f.eks. bynkefugl, stillits og siskner har ro til at yngle og har adgang til frø og insekter, ikke mindst om vinteren.
- På arealer, der græsses i starten af vækstsæsonen, sætter Allan elhegn uden om særlige enklaver af interessante urter, som han vil have til at blomstre

▼ Allan har hjulpet diversiteten lidt på vej ved at indså og plante andre arter i naturlige åbninger i græstæppet, hvor f.eks. muldvarpe eller mosegrise skaber skud og forstyrrelser.

og sætte frø. Det kan være tjærenelliker, nikkende limurt, bakkenelliker eller kornet stenbræk. For selvom dyrenes græsning er med til at skabe de rette betingelser for disse arter, spiser de også gerne planterne og blomsterne.

• På nogle skrænter og de våde enge bliver der ikke græsset om sommeren, men kun om vinteren, hvor hestene har adgang fra ca. 1. november til 1. april. Her boltrer sommerfugle og andre insekter sig i de perioder, hvor de øvrige arealer midt på sommeren er præget af høslæt og græsning.

Fordelene ved varieret og artsrig natur

Den varierede natur er en udfordring for de insekter, der andre steder vil kunne opformeres ret uhæmmet. Hvis f.eks. bladlus et år er særlig begunstiget af gode klimaforhold, er der på Hegnstrup ikke langt til nærmeste bestand af guldojer, mariehøns, snyltehvepse eller frøer og fugle, der hurtigt vil finde frem til spisekammeret. Selv en kornmark på gården fremstår som en mangfoldighed, fordi den hurtigt vokser til med mange vilde arter, der er attraktive for forskellige insekter, padder, fugle m.fl. Men alt har sin pris og også her, hvor den ekstensive dyrkning har konsekvenser i form af mindre udbytter. Hvis man alene ser på mængden. For smagen og kvaliteten bliver en anden, når artsrig blomsterhø forvandles til lækker kød eller gennem dyrenes gødning bliver til velsmagende frugter og grønsager, der ikke er overgødsket, og dermed ikke har optaget for meget vand.

▼ På engene er kærerne eminente som naturplejere. Deres græsning og tråd begrænser de høje urter og giver lys og vækstmuligheder for etablering af lavere urter.

▲ Grønsagsarealerne bliver omkranset med en lang række blomster, og derudover tillades en vis mængde vilde planter sammen med grønsagerne. Derfor er der altid noget for bier og insekter at trække på fra det tidlige forår til langt hen på efteråret.

Udpluk af interessante arter på Hegnstrup

Art	Blomstring	Voksested	Højde
Håret viol, <i>Viola hirta</i>	April–maj	Tørt, kalkrigt	5–25 cm
Tårnurt, <i>Turritis glabra</i> (syn. <i>Arabis glabra</i>)	Juni–juli	Tørt, sandbund	50–120 cm
Kransbørste, <i>Clinopodium vulgare</i>	Juli–september	Fugtig, stenet, næringsrig	15–60 cm
Stivhåret kalkkarse, <i>Arabis hirsuta</i>	Maj–juni	Tør, åben, gerne kalkrig	20–50 cm
Ægbladet fliglæbe, <i>Listera ovata</i> (gøgeurtfamilien)	Juni–juli	Fugtig, kalkrig muldbund	20–60 cm
Kødfarvet gøgeurt, <i>Dactylorhiza incarnata</i> f. <i>latissima</i>	Juni–juli	Fugtig, kalkrig	25–50 cm
Skovhullæbe, <i>Epipactis helleborine</i>	Juli–august	Kalkrig, ofte løvskov	15–70 cm
Stor knopurt, <i>Centaurea scabiosa</i>	Juli–september	Tør, åben sand	30–100 cm
Nikkende limurt, <i>Silene nutans</i>	Juni–juli	Tør, næringsfattig	25–50 cm
Kornet stenbræk, <i>Saxifraga granulata</i>	Maj–juni	Tør/fugtig, næringsrig sand	10–35 cm

